

Wydawnictwo
ul. Krakowska 117
tel. 022 421 01 11

MINISTERSTWO KULTURY I SZTUKI

POLITYKA KULTURALNA PAŃSTWA

ZAŁOŻENIA

Dokument przyjęty przez Radę Ministrów
Rzeczypospolitej Polskiej
10 sierpnia 1993 r.

SPIS TREŚCI:

WPROWADZENIE	3
OCHRONA DZIEDZICTWA NARODOWEGO	4
OCHRONA KSIĄŻKI	7
KULTURA ARTYSTYCZNA	8
KINEMATOGRAFIA	11
KULTURA LOKALNA	12
SZKOLNICTWO ARTYSTYCZNE I EDUKACJA KULTURALNA	13
POLSKA KULTURA W EUROPIE I W ŚWIECIE	15
NOWY USTRÓJ KULTURY	16
ROLA MINISTERSTWA KULTURY I SZTUKI	19

WPROWADZENIE

Trwanie narodu, przenoszenie ponad czasem oraz podziałami duchowej jego substancji i tożsamości zawdzięczamy własnej kulturze. To właśnie ona jest źródłem porozumienia, krzewi zgodę, otwiera nowe drogi dla twórczości i postępu.

Kultura europejska, w tym i nasza polska głęboko zakorzenione są w wielowiekowym dorobku ludzkości. Z jego skarbnicy zaczerpnęliśmy wiele wartości uniwersalnych zarówno religijnych, jak i świeckich. Winniśmy je zatem nie tylko szanować, ale także wzbogacać polskie dziedzictwo oraz upowszechniać jego wartości.

Kultura mocno osadzona jest w ludzkiej naturze. Człowiek tworzy kulturę, jednocześnie jest też przez nią kształtowany, jest jej celem i sensem. Twórcze działanie, stanowiące istotę kultury skierowane winno być zatem na dobro i rozwój ludzkiej osoby. Dorobek twórców świadczy przede wszystkim o kondycji intelektualnej społeczeństwa i stanowi o jego miejscu wśród innych narodów.

Uznając pluralizm form kultury, jej autonomię oraz potrzebę pełnej wolności pracy twórczej nie można zapominać, iż kultura jest nośnikiem wartości mających wewnątrznie nas wzbogacać, rozwijać godność i nadawać sens ludzkiemu istnieniu.

*

Termin „polityka kulturalna” budzi niekiedy nienajlepsze skojarzenia. Zdając sobie z tego sprawę nie należy jednak rezygnować z posługiwania się tym terminem. Zachowuje on użyteczność i aktualność dopóty, dopóki państwo nie wyrzeka się wpływu na życie kulturalne i uczestnictwo społeczeństwa w kulturze, a także dopóki kultura uznawana jest za niezbywalny składnik tożsamości narodowej. Z pewnością jednak terminowi temu musi być nadawana nowa treść. Polityka kulturalna w naszym kraju nigdy już bowiem nie będzie polegać na sprawowaniu scentralizowanego zarządu i ideologicznej kontroli nad życiem kulturalnym i działalnością instytucji kultury. Polityka kulturalna nie może wprawdzie stronić od wyboru wartości, jednak nie powinna być włączona w doraźne spory ideologiczne. Powinna też być poddawana ocenie nie tylko przez krytykę artystyczną, ale także przez opinię publiczną — sędzią kompetentnym może być i krytyk, i podatnik.

Zdecydowana większość znaczących instytucji kultury znajduje się obecnie bądź w gestii państwa tj. Ministerstwa Kultury i Sztuki (MKiS) i wojewodów, bądź gmin (samorządów). Dotyczy to zarówno teatrów, oper, filharmonii, galerii oraz kinematografii, jak i szkolnictwa artystycznego. Jak dotąd nie wykształciły się pozapaństwowe struktury instytucjonalne oraz mechanizmy finansowania, które mogłyby stanowić alternatywę państwowej opieki nad kulturą — aczkolwiek jednym z celów polityki kulturalnej winno być właśnie wspieranie ich rozwoju. Państwo działając poprzez Ministra Kultury i wojewodów oraz gminy spełniają zatem nadal funkcję najpoważniejszego mecenasa twórczości artystycznej.

*

Wśród zadań polityki kulturalnej dwie dziedziny winny uzyskać pierwszeństwo: ochrona dziedzictwa narodowego — przede wszystkim z uwagi na ogrom zaniedbań i potrzeb z nią związanych; oraz ochrona książki — przede wszystkim z uwagi na rolę czytelnictwa i słowa drukowanego w kształtowaniu „społeczeństwa myślącego”.

OCHRONA DZIEDZICTWA NARODOWEGO

Ratowanie zabytków — zagadnienia konserwacji i własności

Pluralizm stosunków własnościowych stawia ochronę zabytków wobec nieznanymi wcześniej zagadnień. W znowelizowanej w lipcu 1990 r. *ustawie o ochronie dóbr kultury i o muzeach* (z 15 lutego 1962 r.) określono wyraźnie, że za stan dóbr kultury odpowiadają ich właściciele i użytkownicy, państwo powinno natomiast tworzyć sprzyjające tej ochronie warunki. Pilnym zadaniem jest zatem określenie właściciela i gospodarza poszczególnych materialnych elementów dziedzictwa narodowego.

Umożliwi to reprivatyzacja, prywatyzacja, komunalizacja mienia i ustanowienie instytucji skarbu państwa. Ochrona zabytków realizowana dotychczas — przynajmniej teoretycznie — wyłącznie przez państwo, musi być uzupełniana przez właścicieli prywatnych, samorządy gmin i miast oraz instytucje, które dysponują własnymi środkami finansowymi na konserwację użytkowanych przez siebie obiektów zabytkowych. Łączeniu ich zasobów i współdziałaniu winny sprzyjać regulacje prawne. Państwowa Służba Ochrony Zabytków (PSOZ) będzie nadal, na podstawie uchwały nr 179 Rady Ministrów, refundowała część kosztów (do 23%) rewaloryzacji zabytków — niezależnie od tego jaki jest ich status własnościowy. Dotacje będą w szczególności kierowane na odnowę tych obiektów zabytkowych, które jednocześnie służą czynnej działalności kulturalnej (są siedzibami szkół artystycznych, muzeów, ośrodków kultury).

Przygotowywana obecnie ustawa o reprivatyzacji obejmie ok. 1700 zabytkowych pałaców, dworów, budynków oraz zespołów parkowo-ogrodowych, przejętych przez państwo przede wszystkim na mocy dekretu o reformie rolnej z 1944 r. MKiS proponuje w projekcie ustawy zapis, w myśl którego ograniczona liczba nieruchomości zabytkowych o szczególnym znaczeniu dla kultury narodowej nie będzie podlegać zwrotowi w naturze — podobnie jak obiekty służące celom kulturalnym.

Należy się spodziewać, że przywrócenie prywatnej własności licznym obiektom zabytkowym stworzy możliwości dla pieczołowitej i stałej dbałości o ich stan. Już teraz w miastach — gdzie remonty podejmują prywatni właściciele, odzyskujący swoją własność — obserwowane są przez PSOZ, po raz pierwszy od wielu lat, pozytywne zjawiska w zakresie konserwacji zabytków. Warunkiem podtrzymania tej tendencji jest stworzenie systemu zachęt finansowych i ulg podatkowych dla właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych. Wymaga to kilkakrotnego zwiększenia środków na

finansowanie zabiegów konserwacyjnych, utrzymania ulg w podatkach i opłatach lokalnych oraz uwzględnienia specjalnych rozwiązań prawnych, organizacyjnych i finansowych w ramach prac nad „ładem mieszkaniowym”. Zabytkowe obiekty i zespoły miejskie korzystać muszą z maksymalnych priorytetów w ramach polityki mieszkaniowej, poprzez stworzenie nowych podstaw prawnych dla rewaloryzacji centrów historycznych miast.

Zagrożenie dla niektórych obiektów zabytkowych, w szczególności pałacowych i dworskich, łączy się m.in. z rozpadem państwowych struktur gospodarczych w rolnictwie. Obowiązki PGR-ów, które użytkowały tego typu nieruchomości, przejmują obecnie Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa, nie posiadająca wszakże ani środków, ani odpowiedniej kadry do pełnienia nad nimi dozoru. Na liście obiektów zabytkowych, dla których poszukuje się gospodarza (opracowuje ją i aktualizuje Ośrodek Dokumentacji Zabytków przy PSOZ) znajduje się obecnie ok. 1000 pozycji.

W większości państw europejskich krajobraz przestrzenno-kulturowy uznany jest za wyróżnik odrębności regionalnych tradycji i oryginalności miejscowej kultury. W Polsce został on w okresie II wojny światowej poważnie zniszczony, zaś później, w ciągu minionych 40 lat, drastycznie przekształcony i zunifikowany, zarówno wskutek braku dbałości i klęsk ekologicznych, jak i celowych zabiegów zacierających tradycje lokalne i regionalne. Przykładem może być zniszczenie 75% zespołów dworsko-parkowych, woluntarystycznie lokowany przemysł i beład budownictwa — narastający mimo licznych, lecz całkowicie nieprzeznaczonych norm w zakresie ładu przestrzennego.

Do najpilniejszych działań doraźnych podejmowanych i inspirowanych przez Ministerstwo Kultury i Sztuki należeć będzie:

- zabezpieczenie przed dewastacją obiektów niezagospodarowanych i przejmowanych od dotychczasowych użytkowników;
- ustanowienie w ramach instytucji zarządu skarbu państwa, lokalnych agencji zagospodarowania zabytkowych nieruchomości;
- powołanie państwowej fundacji zagospodarowania zespołów dworsko i pałacowo-parkowych dla celów turystycznych, przy wykorzystaniu doświadczeń i pomocy międzynarodowej, w tym PHARE;
- podejmowanie interwencyjnych programów konserwatorskich przy zagrożonych obiektach ruchomych i nieruchomych, np. drewniane budownictwo sakralne, zagrożone kolekcje i zbiory publiczne, zagrożenia ekologiczne, ratownictwo archeologiczne;
- ustanowienie samorządowych służb ochrony zabytków w ramach reformy administracji publicznej.

Podjęcie państwowego programu działań strategicznych uzależnione będzie od wyraźnego zwiększenia wydatków na konserwację zabytków w budżecie państwa.

Myślenie o dziedzictwie narodowym w kategoriach przestrzenno-kulturowych może być pomocne przy planowaniu nowego podziału administracyjnego kraju. MKiS poprzez fachową pomoc wspiera te działania władz wojewódzkich, samorządowych

i społeczności lokalnych, które służą odtwarzaniu — a czasem wręcz tworzeniu — poczucia więzi z „małą ojczyzną” i ze swym regionem, dostrzegając w tym ważną funkcję integracyjną w skali całego państwa (przykładem może być regionalna współpraca administracji państwowej i samorządowej Pomorza Nadwiślańskiego, która dotyczy planowania przestrzennego). Ochrona krajobrazu przestrzenno-kulturowego winna się przy tym łączyć z programami ochrony środowiska przyrodniczego. Nowe rozumienie dziedzictwa narodowego ujmuje program badawczy „Synteza kulturowych wartości przestrzeni państwa polskiego”, zainicjowany pod auspicjami państwowej służby konserwatorskiej, a obejmujący zagadnienia historycznych, przestrzennych oraz kulturowych różnicowań i więzi lokalnych — zarówno w skali całego kraju, jak i w skali poszczególnych jego regionów.

Muzea

Funkcje ochrony i udostępniania dziedzictwa kulturowego, spełniane przez muzea, wymagają stałego ożywiania i unowocześniania. Współczesne muzea nie mogą się ograniczyć do ochrony, przechowywania i opracowywania zbiorów, lecz muszą się stawać aktywnymi instytucjami nauki, edukacji i popularyzacji. Przed muzeami w Polsce stoją dziś zatem w szczególności zadania:

- wzbogacania działalności upowszechnieniowej i edukacyjnej (odczyty, kursy, pokazy, muzealne lekcje historii, współpraca z instytucjami upowszechniania wiedzy) oraz unowocześniania i uatrakcyjniania sposobów ekspozycji zbiorów;
- rozwijania działalności badawczej i informacyjnej, również wykraczającej swym zakresem poza posiadane zbiory;
- otwieranie swej działalności na środowiska badawcze związane z daną dziedziną, współpraca ze stowarzyszeniami i kręgami miłośników, tworzenie gremiów doradczych przy muzeach, powiązanie działalności muzealnej ze społecznościami lokalnymi (dotyczy to w szczególności muzeów regionalnych, a sprzyja temu przekazywanie poszczególnych muzeów w gestię władz samorządowych);
- ulepszanie ochrony, konserwacji i inwentaryzacji zbiorów. Muzea polskie w swej większości posiadają zdecydowanie niewystarczające systemy bezpieczeństwa, co wynika głównie z braku środków;
- tworzenie i kompletowanie zbiorów o wyraźnych profilach tematycznych; w miarę możliwości takie zwarte merytorycznie kolekcje winny być poszerzane — stojący temu na przeszkodzie brak środków może być częściowo rekompensowany przez wymianę międzynarodową i użyczanie zbiorów.

Przygotowywana ustawa o reprivatyzacji obejmuje również muzealia (a także niektóre księgozbiory). Wedle szacunków ok. 200 tys. eksponatów muzealnych (na ogólną liczbę 12,5 mln) pochodzi z tzw. mienia podworskiego. Również w tym przypadku MKiS, zgodnie z projektem ustawy, zachowa prawo decydowania o zwrocie w naturze

muzealiów o szczególnym znaczeniu dla kultury narodowej — przy czym pod uwagę wzięte będą zarówno wartości artystyczne, jak i znaczenie danych obiektów dla zachowania integralności poszczególnych kolekcji muzealnych.

OCHRONA KSIĄŻKI

Czytelnictwo książek, a także czasopism — korzystające z wolności słowa i wolności rynku — stanowi świadectwo aktywności kulturalnej demokratycznego społeczeństwa; natomiast jego zanik może być uznany za oznakę degradacji kulturowej.

W polityce kulturalnej państwa rozszerzanie dostępu do książki powinno uzyskać rangę pierwszeństwa. Książka jest zarówno wartością kultury, jak i towarem rynkowym. Na jej społeczny obieg wpływają zatem z jednej strony przeobrażenia kultury duchowej oraz uczestnictwa w kulturze, z drugiej — procesy komercjalizacji i mechanizmy rynkowe.

Działania MKiS na rzecz ochrony i wspierania książki dokonują się w następujących obszarach:

- regulacji w dziedzinie polityki podatkowej i celnej poszerzających dostępność książki na rynku;
- podtrzymywania sieci bibliotek;
- sprawowania mecenatu państwowego w sferze książki (dotowanie i promocja ambitnych wydawnictw periodycznych i nieperiodycznych).

Barierę dostępności książek stanowią dziś często ich ceny, toteż MKiS stale zabiega o możliwie najszersze wyłączenie obrotu książkami z obciążeń podatkowych, które pośrednio wywołują ich wzrost. Zgodnie z decyzją Ministra Finansów z czerwca 1993 r. w okresie do końca 1993 r. książki nie będą obłożone podatkiem VAT. W tym czasie zapadnie decyzja dotycząca trwałego uregulowania tej kwestii. Zwolnienie popularnych gatunków papieru od cła powstrzymuje wzrost cen książek, wprowadzono jednak 6% stawkę celną obejmującą również książki. Wzrostowi konkurencyjności na rynku wydawniczym, a pośrednio zapobieganiu podwyżkom cen książek, służy też prywatyzowanie przedsiębiorstw księgarskich, domów wydawniczych oraz zakładów poligraficznych, dla których MKiS pozostaje tzw. organem założycielskim. Można liczyć, że tego typu działania po części przyczynią się do bardziej równomiernej i aktywnej dystrybucji książek na terenie kraju, bowiem obecnie — szczególnie w mniejszych ośrodkach — księgarnie bywają zamykane lub zmieniają asortyment sprzedawanych towarów.

Utrzymanie dostatecznie gęstej i równomiernej sieci bibliotek — a zatem pozarynkowego systemu udostępniania książek — pozostaje najważniejszym warunkiem podtrzymywania czytelnictwa i dostępności książek. Decydująca rola przypada tu samorządom, na których — zgodnie z *ustawą o podziale zadań i kompetencji określonych w ustawach szczególnych pomiędzy organy gminy a organy administracji rządowej oraz o zmianie niektórych ustaw* (z dnia 17 maja 1990 r.), a także z *ustawą o prowadzeniu i organizowaniu działalności kulturalnej* (z dnia 25 października 1991 r.) — spoczywa

obowiązek prowadzenia i utrzymywania bibliotek gminnych. W gminach, które nie mogą podjąć związanym z tym wydatkom dochodzi do łączenia poszczególnych placówek lub filii bibliotecznych, redukcji personelu lub nawet likwidacji bibliotek.

W chwili obecnej w całym kraju jest 9.770 bibliotek publicznych wraz z filiami (od 1989 r. ubyło 543). Należy podkreślić, iż utrzymanie sieci bibliotek jest zasadniczym zadaniem o charakterze publicznym spoczywającym zarówno na administracji państwowej, jak i administracji samorządowej. Takie zobowiązanie zostało też zawarte w projekcie nowej ustawy o bibliotekach przygotowanej przez MKiS. Przewiduje on również obowiązek przesyłania przez wydawnictwa egzemplarzy obowiązkowych uprawnionym bibliotekom (obowiązek ten był w ciągu ostatnich trzech lat poważnie zaniechany) oraz prowadzenie ewidencji pozycji wydawniczych i międzynarodowego indeksu ISBN przez Bibliotekę Narodową, co pozwoli na uzyskanie bardziej rzetelnych danych o rynku książki i planowanie działań zmierzających do korygowania jego mechanizmów.

MKiS w trybie określającym dotowanie zadań państwowych jednostkom niepaństwowym będzie dążyło do utrzymania na rynku wydawniczym wybranych czasopism (m.in. „Literatura na świecie”, „Dialog”, „Ruch Muzyczny”) uznając, że stanowią one ważny element czasopiśmiennictwa kulturalnego o znaczeniu ogólnopolskim. Dotyczyło to będzie również czasopism o zasięgu środowiskowym (np. „Teatr”) oraz wysoce specjalistycznych (np. „Ochrona zabytków”). W tym samym trybie MKiS wspierać będzie niektóre niskonakładowe i reprezentujące wysoki poziom czasopisma oraz wybrane ambitne pozycje książkowe.

KULTURA ARTYSTYCZNA

Z punktu widzenia mecenatu państwowego przemiany społeczne i gospodarcze w Polsce pociągnęły za sobą zmiany znaczenia i funkcji całej kultury artystycznej — życia literackiego, teatralnego, muzycznego oraz plastycznego. Wraz z likwidacją cenzury ustały przeszkody administracyjne dla swobodnego uprawiania twórczości artystycznej. Nie znalazło potwierdzenia przekonanie, iż z chwilą ustania ograniczeń administracyjnych jedynie możliwości twórcze i kryteria artystyczne decydować będą o sukcesie dzieła lub powodzeniu przedsięwzięcia artystycznego. Pojawiły się nowe — charakterystyczne dla wolnorynkowego, demokratycznego ustroju — uwarunkowania oddziałujące na stan kultury. Należy tu wymienić w szczególności następujące czynniki:

- o powodzeniu przedsięwzięcia artystycznego w znacznie większym stopniu niż przedtem decydują czynniki pozaartystyczne — takie jak np. promocja czy kwalifikacje menadżerskie;
- wraz z odejściem PRL załamał się funkcjonujący system ocen i hierarchii zjawisk kultury, który — choć oparty m.in. na przesłankach ideologicznych i administracyjnych — był systemem w miarę stabilnym. Obecnie nie wytworzył się jeszcze w pełni nowy, spójny system pozwalający na wyłanianie autentycznych wartości

artystycznych. Wiąże się to również z zanikiem krytyki artystycznej. Brakuje debat literackich oraz artystycznych angażujących uwagę opinii społecznej. Czasopisma kulturalne upadają lub z powodu ograniczonego nakładu trafiają do wąskiego grona czytelników;

- pojawienie się i rozpowszechnianie nowych mediów (video, telewizja satelitarna) ogranicza zasięg oddziaływania kultury opartej na tradycyjnych środkach wyrazu i przekazu. Przemiany cywilizacyjne — a przede wszystkim ustrojowe — zdaniem niektórych badaczy kultury spowodowały załamanie się tradycyjnego modelu kultury polskiej dominującego jeszcze od XIX wieku;
- wraz z przekształceniami systemu wartości społeczeństwa polskiego zmieniają się też jego aspiracje kulturalne i oczekiwania. W okresie PRL kultura była do pewnego stopnia substytutem uczestnictwa w autentycznym życiu publicznym — obecnie potrzeby te i aspiracje w sposób naturalny znajdują ujście na innych polach;
- redukcjom budżetu na kulturę towarzyszy trudna często sytuacja materialna ludzi, przede wszystkim zaś inteligencji — głównego odbiorcy dóbr kulturalnych. Powoduje to ograniczenie wydatków związanych z uczestnictwem w kulturze.

Powyższe okoliczności sprawiają, iż zmianom warunków i organizacji życia kulturalnego towarzyszą głębokie zmiany zakresu i charakteru uczestnictwa w kulturze. Dane wskazują zarówno na ograniczenie oferty kulturalnej, jak i na zmniejszenie się audytorium uczestników życia kulturalnego. Ukazują zatem te obszary, które wymagają nie tylko wnikliwej obserwacji, ale przede wszystkim działań o charakterze doraźnym i perspektywicznym. Jako pierwszoplanową uznać należy zatem konieczność podtrzymania na obecnym poziomie istniejącej oferty kulturalnej. Zmniejszenie jej różnorodności i atrakcyjności prowadzić może bowiem do jeszcze większych rozbieżności z obecnymi oczekiwaniami społecznymi. Znaczącą rolę w przeobrażaniu modelu kultury polskiej mają środowiska twórcze, które m.in. w drodze poszukiwań nowych sposobów wypowiedzi wzbogacają propozycje kierowane do odbiorcy. Szczególna rola przypada tu radiu i telewizji, zarówno rozgłośniom publicznym, jak i prywatnym. Wykorzystując atrakcyjność swego przekazu winny one pobudzać do autentycznego kontaktu z dziełem, a nie zastępować je.

Proces właściwego kreowania polityki kulturalnej, obecnie z konieczności skupiający się w dużej mierze na niepokojących zjawiskach i przemianach społeczno-ustrojowych w obszarze kultury, nie może pomijać uczestniczących w niej twórców. Są oni przecież integralnie złączeni ze swymi dziełami oraz społecznym ich odbiorem. Aby twórcy mogli odgrywać właściwą rolę społeczną, państwo — pełniące rolę mecenasa — powinno zapewnić im zarówno poparcie moralne, jak i materialne. Dlatego tak ważne dla środowisk artystów są prace MKiS prowadzące do zagwarantowania trwałych rozwiązań prawnych, ekonomicznych i instytucjonalnych. Twórcy wnoszą bowiem istotny wkład w rozwój własnego społeczeństwa, mają zatem prawo oczekiwać takiej polityki, która zapewni im podstawy bytowe, pełną swobodę twórczą a dobrze rokującym talentom stworzy perspektywę rozwoju.

Wraz ze zmianami całego prawodawstwa ulega też zmianom struktura instytucji życia kulturalnego. Jej obecny kształt reguluje *ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej* (z 25 października 1991 r.). Infrastrukturę życia kulturalnego tworzą instytucje kultury, które są elementem stabilności polityki kulturalnej państwa na różnych poziomach i zapewniają swoiste minimum kulturowe — w wymiarze zarówno artystycznym, jak i rozmieszczenia przestrzennego. Jednocześnie należy dążyć do nowych rozwiązań organizacyjnych oraz ekonomicznych, które z jednej strony pozwolą na bardziej elastyczne i racjonalne zarządzanie dzisiejszymi instytucjami kultury (np. kontrakty dyrektorskie i artystyczne, możliwość korzystania z rozmaitych mecenałów), z drugiej zaś na swobodne powstawanie nowych — mniej lub bardziej trwałych — form organizacyjnych życia kulturalnego (fundacje kulturalne, impresariaty, agencje artystyczne, festiwale). Rzeczą pilną jest rozważenie możliwości zmian właściwych przepisów prawnych mających na celu:

- zapewnienie elastyczności dysponowania środkami przez Ministra Kultury i Sztuki poprzez zmianę odnośnych przepisów, a w szczególności ustaw: *Prawo budżetowe; ustawy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej* (w tym przepisów wykonawczych do tej ustawy) oraz uchwały nr 76 Rady Ministrów z dnia 9 lipca 1992 r.;
- ujednoczenie systemu gospodarki finansowej instytucji kultury. Nastąpią też odpowiednie zmiany w kreowaniu zasad wynagrodzenia pracowników, z uwzględnieniem nowego prawa układowego wynegocjowanego w ramach „Paktu o przedsiębiorstwie państwowym w trakcie przekształcania”.

Należy rozważyć modyfikację przepisów dotyczących przekształceń własnościowych instytucji kultury — aż po ich prywatyzację. Warunkiem dopuszczalności wszelkich przekształceń winno być bowiem utrzymanie niezmienionej funkcji danej instytucji kultury, nie zaś jej status własnościowy.

Niezwykle istotnym zadaniem jest wykształcenie kadr menadżerskich w sferze kultury, działających w instytucjach kultury, w administracji publicznej oraz inicjujących komercyjną działalność na polu kultury. W kraju dopiero powstają nieliczne ośrodki kształcące kadry o tej specjalizacji, np. Ośrodek Kultury Ochota, Studium Menadżerów Kultury Ośrodka Badania Rynku Sztuki Współczesnej i Instytutu Kulturoznawstwa U.A.M. w Poznaniu, Katedra Kultury Polskiej UW. MKiS w swych programach współpracy zagranicznej stara się jednocześnie uwzględnić staże i szkolenia w tej dziedzinie.

W ciągu ostatnich trzech lat spadały realne wydatki budżetu państwa na kulturę. W 1991 r. wynosiły one 1,00% ogólnych wydatków budżetu państwa, w 1992 r. — 0,81%, a w ustawie budżetowej na 1993 r. — 0,72%. Tak niski poziom dotacji pozwala zaledwie na utrzymanie instytucji kultury, lecz nie powstrzymuje procesu dekapitalizacji budynków i urządzeń. Uwzględnić jednak trzeba również wydatki gmin na kulturę. Przeznaczyły one na nią w latach 1991–1992 około 3,7–3,9% swych wszystkich wydatków rocznych.

Pożądanym jest również utrzymanie obecnego systemu ulg, dotyczących w szczególności podatków: od wzrostu wynagrodzeń w instytucjach kultury i instytucjach filmowych, od darowizn na cele kulturalne, od dochodów przeznaczonych na działalność kulturalną, a także zwolnień i stawek preferencyjnych w podatku VAT.

KINEMATOGRAFIA

Od 1991 roku trwają działania zmierzające do zmiany *ustawy o kinematografii* (z 16 lipca 1987 r.), a przez to do przekształcenia całej kinematografii według modelu funkcjonującego w rozwiniętych krajach zachodnich. Zasadnicze elementy tego systemu to:

- stworzenie kinematografii producenckiej w odróżnieniu od dotychczasowego modelu reżyserskiego;
- odejście od bezzwrotnych dotacji podmiotowych dla studiów, zespołów, wytwórni i dystrybutorów — i zastąpienie jej dofinansowaniami celowymi;
- preferowanie przy dofinansowywaniu przedsięwzięć mających pozabudżetowe źródła finansowania;
- zrównanie szans instytucji prywatnych i państwowych w dostępie do środków budżetowych.

Nowy system zapobiegnie spadkowi poziomu produkcji fabularnej, pozwoli na zgodny z tendencjami światowymi rozwój koprodukcji (40% środków na produkcję w 1992 r. było pochodzenia zagranicznego) oraz na wejście naszej kinematografii do europejskich organizacji filmowych, zarówno produkcyjnych (Eurimages), jak dystrybucyjnych (EFDO) stwarzając realne możliwości (już zresztą wykorzystywane) na dofinansowanie produkcji oraz dystrybucję polskich filmów w Europie.

Przekształcenie całości sfery produkcyjnej, a zwłaszcza opracowany w uzgodnieniu z zespołami pracowniczymi i miejscowymi władzami wdrażany obecnie plan restrukturyzacji łódzkiego ośrodka filmowego (obejmujący: zmiany własnościowe polegające na likwidacji poszczególnych wytwórni lub ich przekształcanie w spółki, utworzenie z nowopowstałych spółek jednego holdingu, ograniczenie zatrudnienia, zmianę profilu produkcji przez dostosowanie do wymagań rynku) daje szansę na przyciągnięcie do współpracy producentów amerykańskich oraz nawiązanie ściślejszych związków produkcyjnych z kinematografiami sąsiedzkimi zarówno na wschodzie, jak i na południu. Zaawansowana jest prywatyzacja w sferze rozpowszechniania filmów (ok. 90% kin). Podstawowe znaczenie dla uporządkowania sytuacji na rynku filmu w video będzie mieć nowe prawo autorskie, w którym przewiduje się wprowadzenie surowych kar m.in. dla dystrybutorów kaset video naruszających prawa autorów i producentów. Od jesieni 1992 r. działa system kontroli antypirackiej, realizowanej przez pełnomocników Komitetu Kinematografii, a na ukończeniu są prace nad powołaniem Fundacji

Antypirackiej, w której reprezentowane będą polskie i zagraniczne (głównie amerykańskie) organizacje ochrony własności intelektualnej.

Przemiany polityczne wpłynęły na to, że film przestał odgrywać ważną rolę jako narzędzie zarówno krytyki, jak i propagandy społecznej. Dziś zaspokaja ona przede wszystkim społeczne i indywidualne potrzeby. Podstawową część widowni kinowej w Polsce stanowi młodzież. Szczyt aktywności przypada na wiek 17–18 lat, po 24 roku życia następuje gwałtowny spadek i przejście na „udomowiony” odbiór filmu.

Mimo, iż spadek widowni kinowej kompensowany jest z nadwyżką przez przyrost odbiorców filmów na wideokasetach i w telewizji, starania o utrzymanie widza w kinie są większe niż kiedykolwiek. Reforma kinematografii sprawiła, iż producenci traktują o wiele poważniej zainteresowania i upodobania odbiorców i coraz częściej łączą z nim treściowe i formalne walory filmów. W tej sytuacji dofinansowywanie dystrybucji zmierza do zapewnienia obecności w kinach produkcji rodzimej i wartościowych dzieł obcych (współczesnych i klasyki). Wspomaganie dystrybutorów wprowadzających te filmy na ekrany, jak i utrzymywanie sieci kin studyjnych — to ściśle powiązane ze sobą sposoby udostępniania widzom filmu artystycznie ważnego w okresie postępującej komercjalizacji kin.

Niezależnie od poczynań repertuarowych podejmowane są różnorodne działania promocyjne i reklamowe mające na celu przyciągnięcie widza do kin, podnoszony jest w miarę możliwości ich standard, trwają prace nad przekształceniem tradycyjnych dużych obiektów w nowoczesne kompleksy małych sal kinowych.

W opracowywanym projekcie nowej ustawy o kinematografii przyjęto założenie, że polska kinematografia będzie wprawdzie dofinansowywana z budżetu państwa (podobnie jak w innych krajach Europy), ale ma być zbiorem samodzielnych instytucji, posiadających zdolność do działań artystycznych i gospodarczych.

KULTURA LOKALNA

Polityka kulturalna nie może być utożsamiana wyłącznie ze zjawiskami z dziedziny kultury artystycznej. Jej zadaniem musi być także wzmocnienie więzi społecznych i promowanie aktywnych postaw obywatelskich. Oddalenie zagrożeń związanych z utratą tożsamości kulturowej na różnych poziomach — od narodowego poprzez lokalny, a na indywidualnym zakorzenieniu w kulturze kończąc — jest szczególną troską państwa. Poczucie tożsamości z „małymi ojczyznami” winno się harmonijnie łączyć z wrastaniem w kulturę narodową — kulturę Wielkiej Ojczyzny.

Odtworzenie systemu samorządów lokalnych i utwierdzenie wspólnotowego charakteru gminy wyznaczają takie cele polityki kulturalnej na szczeblu lokalnym, jak: konsolidowanie wspólnoty, akcentowanie znaczenia lokalnych tradycji oraz wagi ich kultywowania, budowanie poczucia identyfikacji z najbliższym otoczeniem,

świadoma ochrona dziedzictwa i wszelkiej działalności twórczej w miejscu jej powstawania. W rozbudowaniu aktywności lokalnych kręgów społecznych oraz ograniczeniu sfer kulturalnego zaniedbania znacząca rola przypada stowarzyszeniom społeczno-kulturalnym, regionalnym i etnicznym. Aktywność kulturalna na rzecz wspólnot lokalnych winna się też skupiać wokół działających na tym poziomie instytucji: szkoły, kościoła, miejscowych instytucji kultury. Polityka kulturalna władz publicznych wszelkich szczebli — przy zachowaniu pełnej swobody wyborów indywidualnych — winna wspierać te działania obywateli i stowarzyszeń, które odpowiadają tradycji, potrzebom oraz oczekiwaniom danych wspólnot lokalnych, i które uzyskały społeczną wiarygodność.

Administracja państwowa poprzez Ministerstwo Kultury i Sztuki oraz urzędy wojewodów wspierać będzie konkretne działania społeczności lokalnych służące pobudzaniu uczestnictwa w kulturze, włączając w to także kultywowanie twórczości ludowej i rzemiosła artystycznego.

Kultura mniejszości narodowych jest elementem wzbogacającym kulturę ogólnopolską — jednocześnie nie powinno się jej wyrwać z kontekstu lokalnego. Duże znaczenie dla jej rozwoju ma nastawienie społeczności lokalnych do mniejszości narodowych. Kultura jest obszarem gdzie spotkanie z „innym” dokonuje się w najbardziej pokojowy i atrakcyjny sposób. Na szczególne poparcie zasługują te przedsięwzięcia kulturalne, które podejmowane są wspólnie przez Polaków oraz przedstawicieli mniejszości narodowych.

Działalność kulturalna mniejszości narodowych ożywiana jest przede wszystkim przez ich stowarzyszenia społeczno-kulturalne. Konieczna jest opieka państwa nad działalnością tych stowarzyszeń — w szczególności nad czasopiśmiennictwem, ruchem wydawniczym oraz działaniami na rzecz podtrzymania języka ojczystego. Opiece podlegać powinny również tradycyjne imprezy kulturalne mniejszości narodowych.

SZKOLNICTWO ARTYSTYCZNE I EDUKACJA KULTURALNA

Rola szkół artystycznych nabiera nowego znaczenia przy realizacji programu „Dobra i nowoczesna szkoła” przygotowanego przez Ministerstwo Edukacji Narodowej. Szkolnictwo artystyczne nie stanowi jednak wyłącznie „podsystemu” edukacyjnego, uzupełniającego szkolnictwo ogólnokształcące. Oparte jest na własnych, odrębnych zasadach kształcenia ucznia i ma do spełnienia samodzielne cele kulturowe. Zasadę podstawową stanowi w miarę możliwości zindywidualizowane kształcenie ucznia (budowanie relacji mistrz — uczeń), przy zróżnicowaniu tempa i intensywności nauczania.

Szkoły muzyczne I stopnia dają podstawy przygotowania zawodowego umożliwiając najzdolniejszym uczniom dalsze kształcenie w szkołach wyższych szczebli. Szkoły artystyczne szczebla średniego są szkołami zawodowymi i dają podstawy do aktywnej działalności zawodowej w wybranych specjalnościach (muzycznych, plastycz-

nych lub baletowych), jak również przygotowują do podjęcia wyższych studiów artystycznych. Uczelnie artystyczne gwarantując rozwój uzdolnień (talentu) kształcą przyszłych artystów, a także kadre pedagogów dla wszystkich dziedzin sztuki.

Absolwenci średnich i wyższych szkół artystycznych, po niewielkim przygotowaniu z zakresu technik zarządzania, mogą również podejmować pracę jako pracownicy i animatorzy kultury. Szkoły artystyczne wychowują wrażliwych i świadomych odbiorców sztuki. Rolą wyższych uczelni artystycznych — obok kształcenia w mistrzostwie zawodowym — jest przygotowanie światłych uczestników i inspiratorów szeroko pojętego życia kulturalnego. Liczba, profil i rozmieszczenie tych uczelni winny być dostosowane do potrzeb ogólnopolskich i regionalnych.

Szkoły artystyczne oddziałują na lokalne społeczności, spełniając tym samym rolę kulturotwórczą. Nierzadko szkoły takie stanowią na swym terenie jedyną ważniejszą instytucję kultury. Dotyczy to w szczególności szkół I stopnia, które pełniąc funkcje ponadlokalne są jednak szczególnie powiązane ze społecznością jednej lub kilku sąsiadujących gmin.

Rządowy Program Pilotażowy. Reformy Administracji Publicznej umożliwia przekazanie przez MKiS szkół artystycznych samorządom, które wyrażą taką intencję i zagwarantują dalsze funkcjonowanie szkoły. Państwo winno zagwarantować wpływ na rozmieszczenie szkół, plany nauczania, standardy wykształcenia, kryteria ocen, kwalifikacje nauczycieli, tworząc jednocześnie pole do nieskrępowanej aktywności społeczności lokalnych, samorządów, rodziców, stowarzyszeń społecznych w organizowaniu procesu nauczania.

Obecnie w Polsce działa: 246 szkół muzycznych I stopnia, 70 szkół muzycznych II stopnia oraz 24 licea muzyczne, a także 31 liceów plastycznych, 5 szkół baletowych i 16 policealnych. W szkołach wszystkich typów uczy się 72 tysiące dzieci i młodzieży (1% uczących się w całym szkolnictwie podstawowym i 1,7% w szkolnictwie średnim). W 17 uczelniach artystycznych kształcą się ponad 8 tysięcy studentów, co stanowi 1,7% wszystkich studiujących.

Konwencja o Prawach Dziecka, ratyfikowana przez Polskę gwarantuje dzieciom prawo do kultury — dostępność książek, teatru, muzyki, filmu. Obowiązkiem państwa jest tworzenie warunków do uczestnictwa dzieci w życiu kulturalnym poprzez:

- zapewnienie kontaktu dzieci z dziełami sztuki;
- przekazywanie wiedzy o zjawiskach kultury;
- organizowanie różnych form aktywności twórczej dzieci, a także rozwijania wyobraźni.

Podstawowym źródłem finansowania edukacji kulturalnej jest i będzie budżet państwa. Ogniwami systemu edukacyjnego szczególnie chronionymi, będą:

- szkolnictwo, w nim — szkolnictwo artystyczne;
- instytucje kultury, zwłaszcza biblioteki i muzea.

Obniżenie się poziomu powszechnej kultury muzycznej i plastycznej w polskim społeczeństwie stwarza szczególnie obowiązek intensywnego oddziaływania oświatowego.

Wspólnym zadaniem Ministerstwa Kultury i Sztuki oraz Ministerstwa Edukacji Narodowej będzie wypracowanie nowej strategii kształcenia kadr dla potrzeb edukacji kulturalnej. Kierunki prac w tym zakresie oraz zapowiedź nowelizacji aktów prawnych odnoszących się do edukacji estetycznej dzieci i młodzieży zostały zawarte w porozumieniu Ministra Edukacji Narodowej i Ministra Kultury i Sztuki, podpisanym 16 lipca 1993 r.

W dziedzinie edukacji kulturalnej przewiduje się również:

- otwarcie instytucji kultury na potrzeby szkół;
- wypracowanie ze środowiskami twórczymi form stałych kontaktów ze szkolnictwem ogólnokształcącym;
- wykorzystanie potencjału organizacji pozarządowych, takich jak PK INSEA (Polski Komitet Międzynarodowego Stowarzyszenia Wychowania przez Sztukę), Polska Sekcja ISME (Międzynarodowe Stowarzyszenie Wychowania Muzycznego) dla szkolnej edukacji kulturalnej.

POLSKA KULTURA W EUROPIE I W ŚWIECIE

Wobec wszelkich instytucji, stowarzyszeń i osób prowadzących bezpośrednią współpracę kulturalną z zagranicą państwo powinno pełnić rolę obserwatora i animatora kontaktów — poprzez rejestrację, upowszechnianie informacji o polskich i zagranicznych międzynarodowych przedsięwzięciach artystycznych i kulturalnych, promocję, wreszcie współfinansowanie zamierzeń szczególnie wartościowych. Istnieją jednak obszary kontaktów kulturalnych, które — ze względu na interes państwa i zgodnie z jego polityką zagraniczną — mają szczególne znaczenie i one właśnie powinny stanowić domenę międzynarodowej aktywności MKiS. Należą do nich:

- Międzynarodowa współpraca kulturalna o walorach integracyjnych.
Rola multilateralnych kontaktów w sferze kultury, zarówno na forum organizacji rządowych, jak i poza nim, ciągle wzrasta. MKiS będzie zatem nadal brało aktywny udział w programach Rady Europy, Wspólnot Europejskich, UNESCO, Rady Państw Morza Bałtyckiego (w szczególności — w programie Ars Baltica) oraz Inicjatywy Środkowoeuropejskiej (np. program „Rok Baroku w Europie Środkowej”), dotyczących kultury i edukacji artystycznej, a także zachowania dziedzictwa kulturalnego.
- Dwustronna wymiana kulturalna z wybranymi partnerami: krajami sąsiedzkimi oraz takimi, z którymi łączą nas związki kulturowe o szczególnym charakterze. MKiS w najbliższych latach zamierza odchodzić od przyjmowanych przedtem, wysoce sformalizowanych zasad kontaktów dwustronnych, preferując wykorzystanie nowych możliwości bezpośrednich kontaktów między instytucjami, województwami, samorządami, organizacjami i osobami.
- Kontakty ze skupiskami polskiej mniejszości za granicą.
MKiS wyznacza sobie pięć podstawowych celów:

- umacnianie pozycji polskiej grupy etnicznej w krajach zamieszkania i jej kontaktów z Krajem; działanie na rzecz zapewnienia ochrony praw polskich mniejszości, odpowiadającej standardom międzynarodowym, które wyznaczają również poziom ochrony praw mniejszości zamieszkałych w Polsce; należy dążyć do zagwarantowania polskim wspólnotom za granicą takich warunków, jakie państwo polskie już zagwarantowało mniejszościom narodowym;
- podtrzymywanie polskości w świecie — upowszechnianie znajomości języka polskiego, polskiej kultury i tradycji narodowych;
- pozyskanie polskiej grupy etnicznej dla przebudowy Polski i tworzenia propolskiego *lobby* za granicą;
- współdziałanie z Polonią na Zachodzie w udzielaniu pomocy Polakom w Europie Wschodniej;
- pomoc wybranym instytucjom kultury polskiej za granicą (np. zainicjowany w 1992 r. wieloletni program pomocy konserwatorskiej i inwentaryzacyjnej dla Biblioteki Polskiej w Paryżu);
- Ochrona polskiego dziedzictwa kulturalnego za granicą.
W MKiS działa od dwóch lat pełnomocnik rządu ds. polskiego dziedzictwa kulturalnego za granicą. Do jego zadań należą w szczególności:
 - likwidacja skutków ostatniej wojny w dziedzinie kultury m.in. w zakresie rewindykacji dóbr kultury;
 - dokumentacja poloniców o szczególnym znaczeniu dla narodowego dziedzictwa kulturalnego;
 - badanie problematyki kontroli wywozu dóbr kultury za granicę.

W chwili obecnej obowiązują stosunkowo restrykcyjne zasady obrotu dobrami kultury z zagranicą. Stowarzyszenie Polski z EWG wymaga stopniowego dostosowywania tych zasad do jednolitych rozwiązań przyjętych w tym zakresie przez kraje Wspólnoty Europejskiej.

Promocja kultury i wymiana kulturalna jest przybierającym na znaczeniu elementem stosunków międzynarodowych; może być skutecznym instrumentem polityki zagranicznej; wzmacnia prestiż kraju na arenie międzynarodowej. Z tych względów wiele krajów podejmuje programy rządowe lub zakłada instytucje rządowe służące takiej promocji. Celowe jest rozważenie skoordynowania promocji kulturalnej z promocją gospodarczą, i szerzej — promocją wizerunku międzynarodowego Polski. Obecnie potencjał kultury polskiej jest w tej dziedzinie niedostatecznie wykorzystywany.

NOWY USTRÓJ KULTURY

Głównymi wyznacznikami tworzącego się nowego ustroju kultury są:

- decentralizacja — rozumiana jako przekazywanie części uprawnień MKiS wojewodom;

- orientacja samorządowa — polegająca na przekazywaniu przez administrację państwową części uprawnień administracji samorządowej;
- określenie tzw. sfer chronionych pozostających pod szczególną opieką państwa;
- wspieranie najistotniejszych dla życia kulturalnego instytucji i przedsięwzięć.

W gestii MKiS pozostają instytucje rangi narodowej m.in. Muzea Narodowe w Warszawie, Krakowie i Poznaniu, Wawel, Zamek Królewski, Zamek Ujazdowski, Teatr Wielki w Warszawie, Filharmonia Narodowa, Biblioteka Narodowa, „Zachęta”, Stary Teatr, Centrum Rzeźby Polskiej, Państwowe Muzeum Oświęcim-Brzezinka, Międzynarodowe Centrum Kultury w Krakowie. Uosabiają one zarówno tradycję i ciągłość polskiej kultury, jak i najwybitniejsze jej współczesne osiągnięcia. Reprezentują i symbolizują polską kulturę za granicą, wyznaczając jednocześnie standardy najwyższej jakości w rodzinnym życiu kulturalnym.

Dla pozostałych instytucji finansowanych z budżetu państwa tzw. organizatorami są wojewodowie. Na utrzymaniu budżetu państwa winny pozostać instytucje o najwyższym poziomie i najistotniejszych funkcjach kulturalnych w danym regionie (niekiedy posiadają one zresztą renomę ogólnopolską, a nawet międzynarodową). Mogą być one w gestii wojewodów lub prezydentów miast.

MKiS wypracowało partnerski model kontaktów z urzędami wojewódzkimi w sprawach kultury konsultując z przedstawicielami wojewodów ważniejsze decyzje programowe, kadrowe i finansowe, które ich dotyczą np. podział środków pochodzących z budżetu państwa między MKiS i wojewodów oraz kwot przeznaczonych dla poszczególnych województw. Dzięki tej współpracy objęto szczególną opieką wybrane instytucje kultury oraz ważniejsze instytucje artystyczne. Sprawą otwartą jest dalsze utrzymywanie zakresu tej współpracy. Budżet państwa nie jest w stanie unieść pełnych kosztów utrzymania i działalności całej dotychczasowej sieci instytucji. Konieczne jest zatem kontynuowanie ewolucyjnych przekształceń mapy instytucji kulturalnych kraju.

Ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (z 25 października 1991 r.) umożliwia pozyskiwanie na nią środków finansowych spoza budżetu państwa. Możliwe są tu następujące kroki:

- przekazywanie samorządom, na ich wniosek, niektórych instytucji kultury drogą komunalizacji;
- finansowy udział samorządu w utrzymaniu instytucji podległej wojewodzie i przez niego zarządzanej;
- współprowadzenie instytucji kultury przez wojewodę i samorząd;
- zwiększanie dochodów własnych instytucji np. poprzez rozwijanie różnego rodzaju usług i prowadzenie działalności gospodarczej;
- racjonalizacja kosztów utrzymania instytucji np. dzięki możliwościom, jakie daje system finansowy obowiązujący w instytucjach artystycznych.

Likwidacja instytucji kultury — z braku środków budżetu państwa na jej utrzymanie — jest ostatecznością. Dotychczasowe doświadczenia pouczają, że możliwe jest jej uniknięcie — pod warunkiem włączenia się samorządu w ochronę zagrożonej likwidacją instytucji. Rozwiązaniem coraz częściej spotykanym jest przejmowanie przez

samorządy np. filii wojewódzkiej biblioteki oraz współudział w utrzymaniu instytucji artystycznej podległej wojewodzie. Jeśli tendencje te utrzymają się przez najbliższe lata, nie dojdzie do drastycznego zmniejszenia liczby instytucji kulturalnych w kraju. Nadal jednak na MKiS i wojewodach spoczywał będzie obowiązek utrzymania tych instytucji, które nie mogą liczyć na przejęcie ich przez samorządy, a których likwidacja byłaby niepowetowaną stratą dla życia kulturalnego.

Ważnym sprawdzianem stanu przygotowania samorządów do podejmowania odpowiedzialności za kulturę, a szczególnie za ważne dla danego terenu instytucje sfery kultury będzie tzw. Program Pilotażowy Reformy Administracji Publicznej, zainicjowany w lipcu 1993 r., a dotyczący zadań administracji państwowej przekazywanych gminom. Dopuszcza on przekazywanie wybranym miastom większości instytucji kultury pozostających dotychczas w ręku wojewodów. W porozumieniach zawieranych przez wojewodów z prezydentami miast uczestniczących w Programie znajdują się zobowiązania do utrzymania przez samorządy wojewódzkich funkcji niektórych instytucji (np. dotychczasowych bibliotek wojewódzkich).

Ustawa o dochodach gmin i zasadach ich subwencjonowania (z 14 grudnia 1990 r.) pozostawia gminom decyzję o wysokości środków łożonych na kulturę. Dane wskazują, że wydatki na kulturę nie są traktowane przez gminy jako pierwszoplanowe. Jest to nie tyle wyraz braku zainteresowania, lecz ograniczonych środków. Mimo wyrażanych niekiedy obaw o los kultury „oddanej” przez państwo samorządom, doświadczenia potwierdzają słuszność i bezalternatywność tego procesu. Nowy ustrój kultury jest próbą pogodzenia interwencjonizmu państwa z samorządnością. Umożliwia istnienie wielości lokalnych „polityk kulturalnych” różniących się między sobą zawartością programową, wielkością budżetu i stopniem zgodności z generalnymi założeniami polityki kulturalnej państwa.

Administracja państwowa i administracja samorządowa dysponują odrębnymi budżetami — wspólnie jednak sprawują mecenat publiczny w sferze kultury. W rozwiniętym systemie finansowania kultury musi być on uzupełniany przez mecenat prywatny. W krajach o demokratycznej tradycji do podstawowych instytucji takiego mecenatu należą prywatne fundacje. W Polsce wciąż rejestrują się nowe fundacje o celach kulturalnych (jest ich bez mała 600), dysponują one jednak najczęściej bardzo skromnymi funduszami. Ograniczone zasoby fundacji prywatnych są też wynikiem słabości rodzimego kapitału oraz zbyt małego jeszcze dostrzegania przez krajowych przedsiębiorców związku między finansowaniem przedsięwzięć kulturalnych a np. korzyściami reklamowymi dla ich firm.

ROLA MINISTERSTWA KULTURY I SZTUKI

Działalność każdego urzędu zajmującego się sprawami kultury musi pogodzić wymogi wynikające z zasad sprawnego administrowania z materią twórczości i sztuki — z natury swej subiektywną. Napięcie to można zneutralizować, jeżeli w możliwie ścisły

sposób określi się funkcje „organizatorskie” ministerstwa, odzegnując się jednocześnie od ingerencji w procesy twórcze. Nie może to oczywiście oznaczać powstrzymywania się od dokonywania ocen i liczenia się z uznanymi hierarchiami dzieł i twórców. Oceny te powinny jednak dotyczyć wyłącznie merytorycznej wartości dzieła lub społecznego znaczenia przedsięwzięcia, nie zaś jego treści, formy lub osoby autora.

Minister Kultury i Sztuki pełni wobec środowisk twórczych i instytucji kultury funkcję reprezentanta polityki — nie tylko kulturalnej — państwa. Równocześnie środowiska te dostrzegają w nim reprezentanta swych własnych oczekiwań i postulatów, dzięki któremu ich głos może dotrzeć do kręgów decyzyjnych i może być lepiej słyszalny. Te podwójne — a nieraz przeciwstawne — oczekiwania wymagają przyjęcia postawy równoważącej interes publiczny z działaniami na rzecz jednej sfery życia i jednego środowiska.

Ministerstwu zależy na stałych i bliskich kontaktach z przedstawicielstwami znaczących środowisk twórczych. Wiele stowarzyszeń ludzi kultury stoi dziś wobec wyboru — między funkcją ochrony interesów socjalno-zawodowych a funkcją towarzysztw o charakterze twórczym. MKiS widzi w nich partnera i krytycznego współtwórcę polityki kulturalnej.

Rola MKiS stanowiącego rodzaj centralnego zarządu kultury odeszła w przeszłość. W okresie PRL mecenat finansowy MKiS ściśle łączył się z „mecenatem” administracyjnym, tj. zarządzaniem sprawami kultury. W chwili obecnej funkcje zarządcze Ministerstwa ograniczone zostały do sprawowania funkcji organizatora narodowych instytucji kultury oraz kierowania instytucjami szkolnictwa artystycznego. Należy podkreślić, że nie narusza to autonomii powyższych placówek. Stały państwowy mecenat nad istnieniem i działalnością instytucji narodowych znajduje uzasadnienie w ich wyjątkowej randze. Ministerstwo dążyć też będzie do celowego wspierania poszczególnych przedsięwzięć kulturalnych. W szczególności służyć temu powinien system zadań Ministra Kultury i Sztuki, zleczanych w trybie konkursowym — przy czym wnioskodawcami mogą być zarówno instytucje i stowarzyszenia, jak i osoby prywatne. Jedynym kryterium przyznawania środków jest merytoryczna wartość oraz społeczne znaczenie zgłoszonego projektu. Opisany system zadań wymagać będzie odpowiedniej zmiany ustawy o urzędzie Ministra Kultury i Sztuki.

Dokonująca się obecnie decentralizacja nie sprowadza się przy tym do przekazywania poszczególnych placówek kultury w zarząd wojewodów lub samorządów, lecz dotyczy również delegowania niektórych funkcji Ministerstwa. W miarę kształtowania się nowego ustroju kultury rola MKiS coraz silniej winna się skupiać na stanowieniu norm (prawodawstwo, wyznaczanie standardów świadczenia usług publicznych w sferze kultury), podczas gdy bezpośrednio decyzje i sama organizacja działalności kulturalnej winny spoczywać w rękach administracji samorządowej i wyspecjalizowanych instytucji publicznych.

Działania państwa w odniesieniu do kultury lokalnej winny dążyć z jednej strony do systematycznego decentralizowania działalności kulturalnej, z drugiej zaś do wzmacniania funkcji normotwórczej resortu. Stanowienie standardów usług publicznych

w sferze kultury nabiera istotnego znaczenia w kontekście kontynuowania reformy administracji publicznej. Samorządy po okresie przejściowym równoważą i dopełniają działania administracji państwowej w obszarze kultury (organizując i prowadząc: biblioteki, domy i ośrodki kultury, galerie, muzea). Organizacja działań, których bezpośrednie skutki dotyczyć będą konkretnej zbiorowości — kompetencje decyzyjne i realizacyjne — spoczywać powinny w rękach władz samorządowych. Ta kwestia rozstrzygnięta została i ponownie jest podnoszona wobec zamierzeń związanych z powołaniem powiatów. Nie uszczuplając kompetencji władz gminnych buduje się kolejny szczebel administracji publicznej (również samorządowej).

MKiS powinno być współtwórcą i wykonawcą polityki kulturalnej państwa. Pewne elementy powinny być na trwałe do niej wpisane (np. decentralizacja, autonomia instytucji kultury czy samorządność), pozostałe winny być przedmiotem dokonywanych wyborów, uwarunkowanych pojawiającymi się potrzebami i dostępnymi możliwościami. Do czasu osiągnięcia stabilnego ustroju demokratycznego na polityce Ministerstwa z pewnością w większym stopniu będzie ciążyć konieczność stworzenia w miarę trwałych struktur prawnych, ekonomicznych i instytucjonalnych, na jakich wspierać się będzie życie kulturalne w przyszłości. Nakłada to na MKiS obowiązek inicjatywności w tworzeniu rozwiązań legislacyjnych i instytucjonalnych.

Najważniejszą z przygotowanych przez MKiS ustaw jest ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Nowa ustawa uzupełnia i unowocześnia dotychczasowe prawo autorskie (pochodzące z 1952 r.), regulując m.in. prawa artystów-wykonawców; zasady obrotu prawami w dziedzinie fonogramów, videogramów oraz programów komputerowych; relacje między twórcą a producentem. Projekt ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych został wniesiony do Sejmu w marcu 1992 r. (prace nad uchwaleniem ustawy przerwane zostały w czerwcu 1993 r. w końcowej ich fazie z uwagi na rozwiązanie parlamentu). Ponadto prowadzone są prace legislacyjne nad projektami ustawy o bibliotekach, ustawy o ochronie dóbr kultury, ustawy o muzeach oraz ustawy o kinematografii.